

УДК 330:002

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВЗАЄМОДІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМ

О. В. Пархоменко, канд. екон. наук

У роботі [1] ідеться про необхідність створення загальної теоретичної моделі національної політики, яка б на системному рівні містила розуміння сутності й особливості побудови інноваційних систем.

Метою нашого дослідження є розгляд інноваційної економіки на рівні взаємодії систем «інформація – знання» (економічна система) і «суспільство – людина» (соціальна система). Це новий погляд на розкриття сутності інноваційних процесів. Отже, тема дослідження є вкрай актуальною.

Даніель Белл ще в кінці ХХІ ст. звернув увагу на те, що в суспільстві формується «новий синтез науки й інновацій, який містить значні можливості технологічного прогресу» [2].

У зв'язку з цим виникають питання: що саме є особливим і основним у новому синтезі науки і інновацій; чому інноваційні процеси сьогодні стають кращими в соціально-економічному розвитку? Щоб дати відповіді на ці питання, розглянемо на системному рівні взаємодію двох систем: економічної і соціальної. Поєднає ці системи людина, яка перетворює інформацію в знання і одночасно взаємодіє з суспільством. Розкриття механізму взаємодії цих систем виявляє нові методологічні можливості розуміння інноваційних процесів. Інтелект, інформація, знання і людина стають найважливішою компонентою соціально-економічного розвитку.

Теорія побудови інноваційного сектору економіки давно цікавить учених, оскільки програми інноваційного розвитку нині успішно реалізуються та демонструють вражаючі результати. Відомо, що найбільш вигідними інвестиціями є інвестиції в інтелект людини, в її знання і таланти. За даними ЮНЕСКО, в два-

дцяти країнах працює 95% учених світу, і саме в цих країнах дохід на душу населення щорічно зростає на 200 дол.; в усіх інших країнах, де працює лише 5% учених світу, щорічне зростання доходів становить тільки 10 дол. [1].

Наведені цифри яскраво свідчать про важливість досліджень, спрямованих на виявлення сутності інноваційних процесів.

Системний підхід до розгляду інноваційних процесів створює можливість сформулювати критерії і важелі управління економікою в умовах інновацій розвитку. Особливо це актуально сьогодні, коли прогрес відбувається за активної участі в суспільних процесах окремої людини, а це можливо в умовах збалансованої взаємодії суспільства і людини.

Відомо, що формування інформаційного суспільства відбувається за такими стадіями: комп'ютеризація, інтеграція і соціалізація.

Стадії комп'ютеризації і інтеграції ймовірніше належать до технологічних стадій формування інформаційного суспільства, а стадія соціалізації створює нові якісні можливості для ефективної взаємодії людини і суспільства, формує умови взаємовигідної взаємодії людини і суспільства за рахунок створення соціально-законодавчого простору з наповненням відповідними законами, правилами, вимогами і нормами, які закладаються і функціонують у соціальній системі «суспільство – людина». Отже, стадія соціалізації стає економіко-соціальною платформою для формування інноваційних систем. Світова спільнота активно формує цю стадію розвитку, але на жаль, в нашій країні цей процес іде надто повільно, а це в значній мірі затримує хід створення і впровадження інноваційних процесів.

У нових умовах розвитку інформаційного суспільства доцільно розглядати інноваційну економіку у взаємозв'язку з економікою інформації і економікою знань як взаємозв'язану систему, оскільки в прогресивному поступі базовим елементом виступають інформація і знання.

Історичний хід цивілізаційних процесів і економічна стратегія сучасного розвитку свідчать, що соціальне середовище, з одного боку, має бути готовим сприймати принципово нові: технології; виробництво; техніку; інформаційні технології тощо; а з другого – створювати умови для народження і впровадження нових ідей за рахунок створення необхідної інфраструктури, до якої можна віднести інформаційно-телекомунікаційні технології, Інтернет, систему доступу до національних і міжнародних інформаційних ресурсів, системі ефективної безперервної освіти, умови для творчої роботи тощо).

Інноваційна економіка може існувати і розвиватися лише в суспільстві знань, у суспільстві, в якому отримання і використання знань визначається не тільки міркуваннями економічної доцільності, але і тим, що знання в різних формах входять у повсякденне життя людей.

Інноваційний процес є багатоступеневим. У ньому беруть участь як автор ідеї, так і той, хто займається бізнесом, виробництвом, ринком збуту тощо. У реалізації можливостей нової технології чітко простежується необхідність поєднання індивідуальної і соціальної складових. Ось чому в умовах розвитку інноваційної економіки відкритий і зрозумілий діалог взаємодії суспільства, держави і окремої людини сприяє розвитку індивідуума і навпаки.

Отже, економічний і соціальний розвиток активізується, коли представники державної влади, бізнесового сектору і суспільства створюють можливості для розвитку спільного діалогу, за допомогою якого вони можуть визначати і досягати поставленої мети. Побудова спільного діалогу держави, суспільства й індивідуума можлива за умови відповідного розуміння значення інтелектуальної праці, основою якої є людина й інформація. Людина перетворює інформацію в знання.

Інформація і суспільство є середовищем, в якому функціонує людина. Вона є *творчим організаційно-об'єднуючим елементом* у поєднанні інформаційного середовища з суспільством. Як інформаційне, так і суспільне середовище виконують тільки свою і тільки йому притаманну функцію. За допомогою цих функцій створюються можливості для творчої праці людини. А поєднання творчої праці *людини і мети* породжує узгодженість інтересів між індивідом і суспільством. Людина прагне взяти від інформаційних можливостей більше для себе, зробити себе багатшим, а суспільство має завдання – збільшити доходи на розвиток суспільної інфраструктури. За рахунок балансу інтересів і компромісу можливо досягти бажаного результату, який би влаштував як людину, так і суспільство.

За такого балансу інтересів кожна система виконує свою функцію. Суспільство дбає і слідкує за форму-

ванням інформаційного середовища, створює інформаційні ресурси, дбає про формування каналів доступу до інформації; формує систему освіти з урахуванням вимог часу, розвиває наукові дослідження, створює інші умови для творчої діяльності окремої людини.

Для знаходження балансу інтересів між людиною і суспільством визначальна роль у формуванні інноваційної економіки належить *державним інститутам*. Тільки державні органи спроможні вирішувати відповідний комплекс задач, що малому і середньому бізнесу – не під силу, а великим транснаціональним корпораціям – часто не вигідно. Взагалі роль держави в інноваційній сфері полягає, насамперед, у створенні відповідного правового поля, адже поєднання різноманітних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності вимагає специфічного правового регулювання їхніх взаємозв'язків.

Якщо людина стає основою соціально-економічного розвитку, то головними завданнями суспільства є створення:

- умов для отримання сучасної освіти [3], спрямованих на підготовку людини до майбутньої творчої діяльності. На цьому етапі формуються знання, навички і уміння з пріоритетних обов'язкових напрямів діяльності (володіння комп'ютером, знання мов, уміння використовувати Інтернет, володіння методами створення консолідованої інформації, використання системного аналізу і синтезу, принципів і методів створення і використання можливостей інтелектуальної власності тощо);

- умов для формування необхідної інноваційної культури, психології сприйняття нового, розуміння індивідуумом своєї долі і значення, а отже – формування нової свідомості зі знаннями своїх можливостей, своєї місії в умовах функціонування інформаційного суспільства і економіки знань. Цього можливо досягти за рахунок цілеспрямованого впливу навколишньої інфраструктури, за допомогою телебачення, телефонізації, реклами, створення і впровадження цілеспрямованих програм, визначення пріоритетних суспільних цінностей тощо;

- умов для творчої праці людини. Це досягається в першу чергу за рахунок формування інформаційного середовища з системою доступу до природної загальної і соціальної інформації, за рахунок створення національних інформаційних ресурсів і умов їхнього використання (технологічних, фінансових, організаційних тощо);

- системи заохочення творчої праці за рахунок фінансово-податкової політики, яка має бути спрямована на творчий процес взаємодії людини і суспільства (податкова система, система суспільних цінностей, моральне і матеріальне стимулювання; формування системи інтелектуальної власності, зручної як для окремої людини-творця, так і для суспільства в цілому).

Велике значення в інноваційних процесах відіграє економічний контур, основою якого є система «інформація – людина – знання» і в якому відбувається перетворення інформації в знання. Ця стадія належить окремій людині, вона створює нові знання і вирішує їхню подальшу долю: або залишити їх своєю власністю, або зробити соціальною інформацією шляхом перенесення на носії. Зареєстровані в державній системі інтелектуальної власності знання стають інтелектуальною власністю творця. Подальша доля створеного інтелектуального продукту вже залежить від спільної взаємодії автора ідеї і суспільства, метою такої взаємодії є отримання прибутку від реалізації знання.

Отримання прибутку є стимулюючим фактором саморозвитку і самоорганізації економічної системи. Перерозподіл прибутку між суспільством і учасниками впровадження є дуже важливим елементом інноваційного шляху розвитку. На цьому етапі побудови інноваційної системи слід уважно відслідковувати і науково обґрунтовувати принцип розподілу прибутку від впровадження знання і реалізації товару чи послуги [4].

Таким чином, ми бачимо, що економічна система тісно пов'язана з соціальною. Оптимальна взаємодія цих двох систем є вирішальною у формуванні інноваційного шляху розвитку суспільства і економіки. Отже, суспільство і людина повинні діяти заради однієї мети.

Антагоністичні завдання людини і суспільства поєднуються на етапі досягнення економічної вигоди. Створення умов для діалектичного поєднання економічних протиріч людини і суспільства в єдність є ключовим моментом побудови інноваційного шляху розвитку суспільства, людини і економіки, побудови інноваційної системи [5].

Виходячи з базового положення про оптимально-вигідну взаємодію суспільної і економічної систем під час формування інноваційного середовища, суспільство може досягти цього за рахунок *управління*, яке базується на економічно-адміністративних важелях.

Підтвердженням такого висновку є аналіз підходів до побудови інноваційної економіки різних країн світу. При цьому діаметрально протилежними є два шляхи: адміністративно-економічний і економічний.

Розглядаючи програму інноваційного розвитку Республіки Білорусь, слід відмітити, що вона побудована на планово-адміністративному принципі з урахуванням ринку потреб і можливостей: фінансових, виробничих, наукових тощо. Управління такою системою базується на відповідальності і жорстких взаємозв'язках між учасниками інноваційного процесу, на контролі виконання програми зверху. Отже, взаємозв'язок економічної і соціальної системи формується директивно на плановому, фінансовому і адміністративному забезпеченні науки, виробництва, реалізації това-

рів чи послуг. Такий шлях розвитку має свої переваги і недоліки. До основних переваг можна віднести: по-перше, швидке досягнення мети; по-друге, наявність координації і майже повну відсутність розмитості функцій на кожному етапі формування інноваційного шляху розвитку. До основних недоліків побудови такої системи слід віднести те, що це можливо ефективно здійснити у відносно невеликих обсягах, а тому більш поширеними є варіанти, які базуються на принципах саморозвитку з використанням ринково-економічного управління інноваційними процесами. Держава управляє цим процесом теж жорстко, але опосередковано, створюючи умови для саморозвитку, базуючись на принципі діалектичної єдності протиріч економічної і соціальної систем. Таку практику ми бачимо у США, Японії, Китаї, Фінляндії тощо.

Економічну систему слід розглядати як фінансового донора для соціальних благ і створення нових можливостей для творчості.

Інноваційна політика Китайської Народної Республіки включає в себе весь комплекс стимулюючих заходів, зокрема державне фінансування високотехнологічних галузей, полегшений доступ до кредитів для інноваційних підприємств, створення умов для залучення іноземних фахівців і т.п. У зонах розвитку та освоєння нових технологій, наприклад у Харбїні, підприємства користуються трирічними «податковими канікулами», а наступні три роки виплачують податок на додану вартість з 50-відсотковою знижкою. Від сплати мита звільнено імпорт приладів та обладнання для інноваційних фірм.

На наш погляд, найбільш структурованою і цілком адекватною новітнім вимогам часу є загальна концепція інноваційного розвитку, яка створена Європейською Комісією у зв'язку з розширенням Євросоюзу та переходом великої кількості повноважень від національних урядів до загальноєвропейських органів управління. Основні пріоритетні напрями, визначені Європейським Союзом, умовно можна розбити на три групи:

перша – створення інститутів, що стимулюють суб'єктів фінансової, наукової та промислової діяльності до впровадження інновацій. У першу чергу, такими стимулами є *фіскальні важелі*: податкові пільги, податкові кредити, прискорена амортизація, цільова підтримка через гранти й позики тощо. Крім того, ефективним також є застосування адміністративних заходів у спрощенні процедур створення і діяльності інноваційних підприємств;

друга – створення *сприятливого середовища* для інноваційної економіки, що базується на таких напрямках:

- створення ефективних механізмів інформаційного обміну між потенційними учасниками;
- стимулювання взаємодії «наука – бізнес – про-

мисловість»;

– створення, насамперед, на регіональному рівні, спеціалізованих організацій підтримки інновацій, таких як інкубатори, фірми, що займаються технологічним маклерством, кластерним сприянням тощо;

третья – стосується розвитку гуманітарного капіталу. Насамперед – це формування в суспільстві загальної інноваційної культури.

Безупинне навчання протягом усього життя заохочується як необхідність в умовах економічних реалій, що стрімко змінюються.

Що стосується процесу формування інноваційної економіки в Україні, то слід зазначити, що сьогодні інтелектуальна частина нашого суспільства вже усвідомила необхідність побудови економіки нового типу, зорієнтованої насамперед на інноваційну й інформаційну моделі розвитку, в яких визначальну роль відіграє інтелектуальний капітал і високі технології.

Перед нами як питання найближчого майбутнього постає проблема створення своєї національної моделі інноваційного розвитку, до якої в першу чергу слід віднести стадію формування інноваційної ідеології в усіх верствах соціуму.

Центральне місце в становленні економіки знань посідає людина, її творчий потенціал. Не можна не погодитися з президентом Всесвітнього банку Дж. Вулфенсоном, який констатував, що «перш ніж забезпечити економічний розвиток, необхідно забезпечити соціальний розвиток, тому що без соціального розвитку економічний розвиток не може пустити корені».

Знаючи складну взаємодію економічної і соціальної систем і виділяючи головні вузли, можливо побудувати технологію створення інноваційного шляху розвитку, який базується на трьох складових, спрямованих на людину, а саме: інформаційному, соціальному й економічному блоках. Побудова національної інноваційної економічної системи є дуже складною і відповідальною задачею. Ось чому експерти США зробили висновок, що найбільш важливим науковим досягненням століття, яке справило великий

вплив на розвиток суспільства, є не політ до космосу і не ядерна енергетика, не телебачення і Інтернет, не відкриття в генетиці, а створення національної інноваційної системи [6].

Висновки

Розробка інформаційно-знанневої парадигми інноваційного розвитку базується на злагодженій взаємодії економічної і соціальної систем з реалізацією основного принципу саморозвитку, в якому основним є діалектична єдність протиріч між суспільством і людиною.

Необхідним є створення науково обґрунтованої системи державного управління інноваційною діяльністю, спрямованої на виконання історичної ролі випереджального відображення складних процесів, що відбуваються в сучасному глобальному світі.

Створення ефективної інноваційної економіки є можливим у разі застосування системного підходу до розуміння сутності побудови інноваційних систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Семиноженко В. П. Інноваційна політика України як національний проект. Економіка знань і виклики глобалізації та України. Під заг. ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовича, В. П. Семиноженка. – К.: ХФ НІСД. – 2004. – 261 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М., 1999. – 321 с.
3. Таранов И. Е. Несколько положений о роли образования и науки в современном обществе и государстве. Состояние дел в Украине // Университеты. – 2001. – № 3. – С. 1–8.
4. Потапов М., Салицкий А. Опыт стран – членов ВТО по защите национальных интересов на внутреннем и внешнем рынках КНР // МЭ и МО. – 2002. – № 8. – С. 59–67.
5. Пархоменко О. В., Пархоменко А. О. Діалектична суперечлива єдність інформації і наукового знання // Науково-технічна інформація. – 2007. – № 3. – С. 3–6.
6. Морозов А., Джелали В. Владеющий инновацией – владеет будущим / Александр Морозов, Владимир Джелали // Энергия инноваций. – 2004. – № 3. – С. 27–39.

До уваги авторів!

З 1 квітня 2008 р. введено в дію національний стандарт України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис, бібліографічний опис». Просимо в статтях, що надаються для публікації, перелік використаних джерел оформляти згідно з новими вимогами.